

conception forming of preschool children is scientific and applied knowledge of the characteristics and properties of these categories, awareness and understanding of their significance for the comprehensive development of a child, professional readiness for the gradual formation of spatial and temporal conception of children groups of different age, explaining to children the peculiarities of representing of space and time in natural and social phenomena and related concepts, disclosing the specifics of their content, clarifying their essence and display in the process of preschool children's practical activity.

In the process of traditional training in terms of higher educational establishment the future preschool teachers acquire the certain amount of theoretical, as well as methodological knowledge, concerning preschool children's development, education and upbringing in various spheres of activities, including spatial and temporal orientation forming, which are then successfully used in their professional activities. The modern preschool education requires a preschool teacher capable of quick adaptation to educational innovations, choice of content and technologies for spatial and temporal conception forming of children according to their individual path of development.

Key words: preschool children; preschool teacher training; spatial and temporal conception.

Стаття надійшла до редакції 26.10.2017

Прийнято до друку 23.11.2017

УДК 373.3:811

Любов Сугейко

ORCID iD 0000-0003-1341-2541

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри філології,
Херсонський державний університет,
вул. Університетська, 27, 73000, Херсон, Україна,
retrenko@ksu.ks.ua

Юлія Мельничук

ORCID iD 0000-0002-5268-5561

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри філології,
Херсонський державний університет,
вул. Університетська, 27, 73000, Херсон, Україна,
retrenko@ksu.ks.ua

ІННОВАЦІЇ У МОВНІЙ ОСВІТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті проаналізовано основні тенденції реформування загальноосвітньої школи, розглядаються актуальні проблеми оновлення змісту мовної освіти у початкових класах, звертається увага на зміни у програмах, як вони реалізуються в підручниках, про що свідчить порівняльний аналіз, здійснений авторами. Приділяється увага компетентністному підходу в навчанні учнів початкових класів, можливість міжпредметної інтеграції уроків української мови та літературного читання з іншими навчальними дисциплінами.

Ключові слова: зміст освіти; інновації; компетентністний підхід; комунікативна компетентність; міжпредметна інтеграція; мовна освіта.

Вступ. Традиційно інновації у сфері освіти поділяють на інновації у змісті освіти (оновлення змісту навчальних програм, підручників), у методах, а також у формах навчання. Наразі актуальною є проблема оновлення змісту програм і підручників з української мови для початкових класів, пошуку нових форм навчання.

Мета статті – проаналізувати інновації в змісті початкової ланки мовної освіти та розглянути інтегрований підхід у контексті навчання української мови молодших школярів.

Інновації у змісті мовної освіти молодших школярів. Прийняття Закону України «Про освіту» у вересні 2017 року є очікуваним результатом роз-

будови національного суспільства. Освітня реформа передбачає, що головною метою навчання стане оволодіння учнями певним набором компетентностей – необхідних для успішної самореалізації в суспільстві динамічних комбінацій знань, умінь і цінностей.

У методичних рекомендаціях Міністерства освіти і науки України про викладання навчальних предметів у початковій школі загальноосвітніх навчальних закладів України у 2016/2017 навчальному році говориться про «підвищення ефективності навчального процесу на засадах компетентнісного підходу та розкритті механізмів їх використання у професійній діяльності педагогів» (Методичні рекомендації, Харків, 2016, с. 3). Ефективній реалізації компетентнісного підходу в навчанні молодших школярів сприяють зміни підходів до підготовки і проведення уроків (певне структурування, встановлення міжпредметних зв'язків, конструювання на засадах міжпредметної інтеграції).

Формуванню в учнів цілісної картини світу сприяють інтегровані уроки, а також бінарні інтегровані уроки, яким зараз відводиться особлива увага, адже вони дають можливість в межах одного уроку вивчати матеріал з різних навчальних предметів, з метою забезпечення різнобічного розгляду учнями певного об'єкта, поняття, явища тощо.

Недопустимим є перевантаження учнів завданнями, які містяться у додаткових посібниках, зошитах з друкованою основою: зафарбування малюнків, складання схем, таблиць, виконання додаткових завдань і вправ, написання домашніх творів тощо; недопустимим є домашнє завдання з написання рефератів.

Якщо аналізувати навчальну програму з української мови за класами з погляду змін, що відбулися, то слід зазначити, що у 1 класі вилучено умовні позначення слів і речень та складання речень за графічною схемою, у програмі 2 класу конкретизовано правила переносу слів, деякі теми перенесено до 3 класу, зокрема, «Корінь слова. Спільнокореневі слова», «Правопис слів з ненаголошеними [е] [и] в корені». У 3 класі в розділ «Текст» замість міркування введено есе (розмірковування в довільній формі на будь-яку знайому тему), усунуто складання текстів-інструкцій, побудову речень за схемами. У програмі для 4 класу вилучено змінування дієслів за особами та правопис особових закінчень дієслів.

Із програмових вимог видалено письмо на дошці, із мовленнєвої змістової лінії в 2–4 класах вилучено підрозділи «Аудіювання» й «Читання». Їх перенесено до програми з літературного читання, у якій вилучено кількісні показники темпу читання, спрощено вимоги до обов'язкової кількості творів, що учні мають читати напам'ять. Планується видання навчальної книги серії «Шкільна бібліотека» для учнів 1–2 та 3–4 класів, до якої увійдуть твори авторів, прізвища яких уведено в програму.

З метою розвантаження навчальних програм для учнів початкових класів знято фіксовану кількість годин на вивчення кожної теми, учителі самостійно визначатимуть їх, урахувавши рівень підготовки класу.

Уточнено перелік словникових слів: вилучено слова, що не є поширеними в мовленні молодших школярів, натомість додано нові, які набули широкого вжитку.

Зміст програми відображено в підручниках з навчання грамоти (букварях) для першокласників, та підручниках «Українська мова» для учнів 2–4 класів різних авторів за редакцією М. Вашуленка (Вашуленко, Українська мова: підруч. для 2 кл., 2016; Вашуленко, Українська мова: підруч. для 3 кл., 2016; Вашуленко, Українська мова: підруч. для 4 кл., 2016). Потрібно зазначити, що нові підручники з української мови видаються кожного року, починаючи з 2012, більш привабливі та сучасні, у порівнянні з минулими. Підручники для 2–4 класів за новою навчальною програмою відрізняються більш якісним наповненням змісту та доступним структуруванням за розділами та темами. На сторінках підручників можна побачити реалізацію нових педагогічних технологій, як–от, наприклад: робота в парі; в групах; колективно; індивідуально; дидактичні ігри; інтерактивні вправи («мікрофон»; «дерево рішень»; «незакінчене речення...» тощо. У них вміщено яскравий наочний матеріал. У підручниках з української мови для кожного класу пропонуються «Хвилинки спілкування», що допомагають реалізувати основу навчання українською мовою – сформувати комунікативну компетентність молодшого школяра.

Однією з найважливіших вимог перебудови в початковому курсі української мови, здійснюваної щодо розділу «Речення», є приведення відомостей із синтаксису, які здобувають молодші школярі, у відповідність із даними лінгвістичної науки. Це стосується передусім класифікації речень за метою висловлювання (розповідні, спонукальні та питальні) та за інтонацією (окличні й неокличні). Лінгвістичний опис класифікації речень, здійснений у нових підручниках для 2–4 класів, зорієнтований на формування в учнів поняття про речення як функціональну одиницю мовлення, що повністю відповідає принципу компетентності.

Центральним у програмі з української мови в 3 класі є розділ «Слово. Значення слова». Звертаємо увагу на принципово нові підходи до вивчення цього розділу порівняно із ще донедавна традиційним, формально-граматичним, коли слово переважно розглядали як частину мови. У результаті учні сприймали слово не як одиницю мовлення, призначену передусім для вираження думки, а як граматичну категорію, що, звичайно, не сприяло розвитку їхніх комунікативних умінь. Нові підручники ставлять завдання подолати цей однобічний підхід до вивчення слова, розширивши коло лексико-граматичних та суто лексичних

ознак, які допомагали б школярам сприймати слово у єдності його різних значень, у взаємозв'язках з іншими словами в словосполученні, реченні, тексті, усвідомлювати відмінність між предметами і явищами навколишньої дійсності і словами, що їх позначають.

Зважаючи на те, що з 2012 року видання підручників з української мови здійснюється в одній, а не в двох частинах, до кожного уроку запропоновано меншу кількість навчальних вправ. Але їх компенсовано в робочих зошитах №1 – у I семестрі і №2 – в II (Вашуленко, Робочий зошит з української мови. 3 клас (частина 1), 2014; Вашуленко, Робочий зошит з української мови. 3 клас (частина 2), 2014.). Також до підручника 4 класу розроблено тестові завдання для підготовки з узагальнюючого контролю знань. Проте, порівняльний аналіз змін у навчальних програмах 2017–2018 н.р. та змісту підручників з української мови 2016 року видання свідчить, що навіть розвантаживши чинні програми, не можна буде забезпечити якісне повноцінне навчання учнів початкових класів, оскільки підручники, рекомендовані МОН України, що видаються за державний кошт, не дають змогу у повній мірі реалізувати вимоги оновлених програм, оскільки зміст підручників з 2012 року не змінювався та відповідає змісту «розвантажених» програм лише частково.

Інтегровані уроки. Зміни підходів до підготовки і проведення уроку як основної форми організації навчальної діяльності викликали суттєві зміни і в мовній освіті молодших школярів. У практиці початкової школи на зміну традиційним урокам, де здебільшого переважає вивчення теоретичного матеріалу, приходять інтегровані уроки, покликані забезпечити цілісне сприйняття картини світу, формування системного мислення та практичних умінь і навичок. Особливо актуальним є інтегрування різнопредметних знань у початковій ланці освіти, оскільки для молодших школярів властиве нерозчленоване сприйняття об'єктів навколишнього світу, без усвідомлення їх істотних ознак.

Інтеграція уроків з природознавства, трудового навчання, музичного й образотворчого мистецтва з уроками української мови відбувається на основі реалізації мовленнєвої й соціокультурної (за темами «Рідний край», «Батьківщина») змістових ліній, а з уроками літературного читання – завдяки добору відповідних за змістом творів.

За чинною програмою з української мови під час інтеграції з іншими навчальними предметами у 1 класі вивчатиметься такий програмовий матеріал, як зображення ліній і фігур, штригування і розфарбовування; зображення ліній, схожих на елементи букв; мовні і немовні звуки; співвідношення зображень об'єктів навколишнього світу із звуками/буквами, що є в їхніх назвах; співвідношення зображень об'єктів навколишнього світу зі словами, що їх називають; читання речень, коротких текстів із вивченими буквами; робота над текстами природознавчого змісту;

слухання-розуміння текстів; побудова запитань і відповідей за прослуханим чи прочитаним текстом; розігрування діалогів за заданою темою; повторення зразка зв'язного висловлювання; переказування невеликого прослуханого тексту з опорою на подані словосполучення, запитання, план; побудова зв'язного висловлювання за поданим початком і малюнком, на основі прослуханого тексту, випадку із життя; усвідомлене читання доступних текстів; робота з дитячою книжкою; добір і записування назв зображень об'єктів навколишнього світу; складання і записування речень за ілюстраціями, навчальними ситуаціями, подіями з життя тощо.

У 2 класі під час інтеграції української мови з іншими навчальними предметами вивчатиметься такий програмовий матеріал за мовленнєвою змістовою лінією, як слухання-розуміння текстів художнього, розмовного або науково-художнього стилів; усвідомлення елементів фактичного змісту, запам'ятовування послідовності подій; побудова запитань і відповідей за прослуханим чи прочитаним текстом; відтворення та розігрування діалогів із прослуханих, прочитаних казок, розповідей; повторення зразка зв'язного висловлювання; переказування прослуханого, прочитаного тексту за поданим планом; самостійне переказування прослуханого, прочитаного, побаченого, виявлення свого ставлення до подій, персонажів; складання розповіді на основі спостереження, власного досвіду, за малюнком, серією малюнків, поданим початком, початком і кінцівкою; добір і записування назв зображень об'єктів навколишнього світу; складання і записування речень, що передають зміст малюнка; складання 2–3 речень на задану тему, пов'язування їх між собою.

У 3 класі в процесі інтеграції з іншими навчальними предметами вивчатиметься такий програмовий матеріал з української мови, як читання напам'ять віршів і прозових творів; складання діалогу за малюнком, ситуацією; переказування тексту за планом, опорними словами; висловлення своєї думки про явища і події; повторення зразка зв'язного висловлювання з доповненням, змінами; складання усних зв'язних висловлювань (розповідь, опис, міркування) самостійно та за початком, основною частиною та кінцівкою, планом; складання і записування запитань за змістом прочитаного, на задану тему та відповідей на запитання; висловлення власної думки в письмовій формі; удосконалення змісту і форми написаного тексту; добирання слів для якнайточнішого вираження думки під час усного і писемного мовлення;

У 4 класі має здійснюватися така робота з інтеграції навчального матеріалу: з української мови: усвідомлення фактичного змісту тексту; запам'ятовування послідовності подій, встановлення причинно-наслідкових зв'язків, складання діалогу, зв'язного висловлювання (розповідь, опис, міркування) за малюнком, описаною ситуацією – з опорою на допоміжні матеріали (поданий зачин

або кінцівку, опорні сполучення слів, план); переказ (докладний або вибірковий) тексту з опорою на поданий або колективно складений план, опорні сполучення слів, а також без опори на допоміжні матеріали; висловлювання власних думок із приводу прочитаного, почутого, обґрунтування їх, доповнення тексту на основі особистого життєвого досвіду (використовуються тексти-розповіді, описи, міркування); складання і записування зв'язних між собою речень, які описують малюнок, частину інтер'єру класу, навчальну ситуацію на уроці; запитань на задану тему та відповідей на запитання; докладного чи вибіркового переказу; розповіді, опису, міркування на добре знайому тему.

Можливості для інтеграції навчального змісту і проведення інтегрованих уроків досить широкі. Усе залежить від умінь вчителя синтезувати матеріали, справді органічно пов'язані між собою, і вміння провести інтегрований урок без перевантаження дітей враженнями, щоб він підпорядковувався головній меті, а не був безладною мозаїкою окремих картин.

Наприклад, на уроці «Весна іде, красу несе», де інтегруються знання з мови, мовлення, природознавства, художньої літератури, музики й естетики, учні здійснюють спостереження за живими об'єктами природи. Для творення зв'язного тексту,

дітям пропонується така система інтегрованих завдань:

- 1) закликаємо весну;
- 2) зробимо відкриття;
- 3) доберемо антоніми;
- 4) послухаємо легенду;
- 5) поринемо в поезію;
- 6) складемо оповідання;
- 7) зав'яжемо «вузлик» на пам'ять.

Висновки. Реформування сучасної мовної освіти молодших школярів лежить на шляху подолання ізольованого викладання навчальних предметів, навчальних тем і створення принципово нових навчальних програм, підручників, покликаних не наситити дитину теоретичними знаннями, а надати, перш за все, їй необхідні вміння й навички роботи з інформацією, розвинути комунікативну компетентність, особистісні якості школяра – цілеспрямованість, творчість, працелюбність, волю.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні можливостей розвитку комунікативної компетентності молодших школярів, що сприятиме росту особистості учнів і їх переходу на більш високий рівень підготовки, в процесі якої змінюються ціннісні орієнтації та мотиви в поведінці, ставлення до вивчення української мови та літературного читання.

Література

- Вашуленко М. С., Мельничайко О. І., Дубовик С. Г. Українська мова: підруч. для 2 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням українською мовою. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2016. 160 с.
- Вашуленко М. С., Мельничайко О. І., Дубовик С. Г. Українська мова: підруч. для 3 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням українською мовою. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2016. 192 с.
- Вашуленко М. С., Мельничайко О. І., Дубовик С. Г. Українська мова: підруч. для 4 кл. загальноосвіт. навч. закладів. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2016. 192 с.
- Вашуленко М. С., Мельничайко О. І., Дубовик С. Г. Робочий зошит з української мови. 3 клас (частина 1). Київ : Видавничий дім «Освіта», 2014. 64 с.
- Вашуленко М. С., Мельничайко О. І., Дубовик С. Г. Робочий зошит з української мови. 3 клас (частина 2). Київ : Видавничий дім «Освіта», 2014. 56 с.
- Мельничук Ю. Ю. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до формування мовної толерантності молодших школярів. *Молодий вчений*. 2016. № 4. С. 553–556.
- Навчальні програми. Методичні рекомендації щодо організації навчально-виховного процесу в 2016/2017 навчальному році. Харків : Вид-во «Ранок», 2016. 144 с.
- Нагрибельна І. А. Удосконалення фахової підготовки майбутнього вчителя початкових класів засобом самостійної роботи. *Scientific Journal «Science Rise»*. 2015. № 3/1(8). С. 71–76. doi: 10.15587/2313-8416.2015.39174.
- Сугейко Л. Г. Каліграфія: навчально-методичний посібник. Херсон: ТОВ «ВКФ «СТАР» ЛТД», 2015. 148 с.

References

- Vashulenko, M. S., Meljnichajko, O. I., & Dubovyk, S. G. (2016). *Ukrajinsjka mova [Ukrainian language]: pidruch. dlja 2 kl. zaghaljnoosvit. navch. zakl. z navchannjam ukrajinsjkoju movoju*. Kyiv, Ukraine : Vydavnychyj dim «Osvita» (ukr).
- Vashulenko, M. S., Meljnichajko, O. I., & Dubovyk, S. G. (2016). *Ukrajinsjka mova [Ukrainian language]: pidruch. dlja 3kl. zaghaljnoosvit. navch. zakl. z navchannjam ukrajinsjkoju movoju*. Kyiv, Ukraine : Vydavnychyj dim «Osvita» (ukr).
- Vashulenko, M. S., Meljnichajko, O. I., & Dubovyk, S. G. (2016). *Ukrajinsjka mova [Ukrainian language]: pidruch. dlja 4 kl. zaghaljnoosvit. navch. zakladiv*. Kyiv, Ukraine: Vydavnychyj dim «Osvita» (ukr).
- Vashulenko M. S., Meljnichajko, O.I., & Dubovyk, S. G. (2014). *Robochyj zoshyt z ukrajinsjkoji movy [Workbook of Ukrainian language] 3 klas (chastyna 1)* Kyiv, Ukraine Vydavnychyj dim «Osvita» (ukr).
- Vashulenko, M. S., Meljnichajko, O. I., Dubovyk, S. G. (2014). *Robochyj zoshyt z ukrajinsjkoji movy [Workbook of Ukrainian language] 3 klas (chastyna 2)*. Kyiv, Ukraine: Vydavnychyj dim «Osvita» (ukr).

- Melnychuk, Yu. Yu. (2016). Pidghotovka majbutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv do formuvannja movnoji tolerantnosti molodshykh shkoljariv [Training of future primary school teachers to the formation of linguistic tolerance of primary school children]. *Molodyj vchenyj*, 4, 553–556 (ukr).
- Navchaljni programy. Metodychni rekomendaciji shhodo orghanizaciji navchaljno-vykhovnogho procesu v 2016/2017 navchalnomu roci [Educational programs. Methodical recommendations of organization education in 2016/2017 school year].* (2016). Kharkiv, Ukraine : Vyd-vo «Ranok» (ukr).
- Naghrybelna, I. A. (2015). Udoskonalennja fakhovoji pidghotovky majbutnjogho vchytelja pochatkovykh klasiv zasobom samostijnoji roboty [Improvement the professional training of the future elementary school teachers with the help of self-study]. *Scientific Journal «ScienceRise»*, 3/1 (8), 71–76 (ukr). doi: 10.15587/2313-8416.2015.39174.
- Suheiko, L. G. (2015). *Kaligrafija: navchaljno-metodychnyj posibnyk [Calligraphy: a tutorial]*. Kherson, Ukraine: TOV «VKF «STAR» LTD» (ukr).

ИННОВАЦИИ В ЯЗЫКОВОМ ОБУЧЕНИИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Сугейко Любовь, кандидат педагогических наук, доцент, доцент кафедры филологии, Херсонский государственный университет, ул. Университетская, 27, 73000 Херсон, Украина, petrenko@ksu.ks.ua

Мельничук Юлия, кандидат педагогических наук, доцент кафедры филологии, Херсонский государственный университет, ул. Университетская, 27, 73000 Херсон, Украина, petrenko@ksu.ks.ua

В статье проанализированы основные тенденции реформы общеобразовательной школы, рассматриваются актуальные проблемы обновления содержания языкового образования в начальных классах, акцентируется внимание на изменениях в программах, как они реализуются в учебниках, о чем свидетельствует сделанный авторами сравнительный анализ. Уделяется внимание компетентностному подходу в обучении младших школьников, возможностям межпредметной интеграции уроков украинского языка и литературного чтения с другими учебными дисциплинами.

Ключевые слова: инновации; коммуникативная компетентность; компетентностный подход; межпредметная интеграция; содержание обучения; языковое обучение.

THE INNOVATIONS IN LINGUAL EDUCATION OF PRIMARY SCHOOL PUPILS

Suheiko Lubov, PhD in Pedagogic sciences, Associate Professor of the Philology chair, Kherson State University, 27 Universitetska Str., 73000 Kherson, Ukraine, petrenko@ksu.ks.ua

Melnychuk Yuliia, PhD in Pedagogic sciences, Associate Professor of the Philology chair, Kherson State University, 27 Universitetska Str., 73000 Kherson, Ukraine, petrenko@ksu.ks.ua

The actual problems of Ukrainian language programs and textbooks for primary school content renovation are considered in the article. The attention is given to the changes in programs and their realization in the textbooks revealed by comparative analyses. The attention is also given to the competent approach in primary pupils learning, cross-discipline integration aimed to all-round study of objects, notions, conceptions. The article deals with the unloading pupils of tasks in additional textbooks, printed notebooks, graphic diagrams, abstracts.

The article discovers the main tendencies of school reforms as a result it must be the competitive approach to teaching. To effective realization the changes helped in the content of education, in technologies and also in forms of education.

The actual problems of the renovation of language education content in primary school had been analyzed. The changes in the programs of Ukrainian language which take place in modern textbooks had been reflected. It confirmed the comparative analyses which were done by the authors. It was defined that even making easier the programs it was not possible to create a perfect studying of primary school' pupils as the textbooks which are recommended did not give the opportunity in the full volume realize the demands of renew programs. The reason is that the content of textbooks had not been changed since 2012 year and had the content of renew programs only partially.

It had been given much attention to the cross-discipline integration of Ukrainian language lessons and literature reading with other studying disciplines.

Reforming of modern language education of young pupils is on the way of stopping of isolated teaching of studying subjects, studying themes and creating the new studying programs, textbooks which must not feed the child with the theoretical knowledge but give first of all the necessary skills of work with the information, develop the communicative competence, personal features of pupil.

Key words: communicative competence; competent approach; content of education; cross-discipline integration; innovations; language learning program.

Стаття надійшла до редакції 19.10.2017

Прийнято до друку 23.11.2017